

Τα Βαλκάνια του 18ου αι.

Η πολιτική δράση της δράσης και των ιδεών του Ιώσηπου Μοισιόδακα

Πασχάλης Μ. Κιτρομυλίδης
Ιώσηπος Μοισιόδαξ. Οι συνταγμένες της Βαλκανικής σκέψης τον 18ο αιώνα
Β' έκδοση με νέα εισαγωγή και συμπληρώσεις εκδ. ΜΙΕΤ σελ. 517

της ΡΩΣΙΑΣ
Δ. ΑΡΓΥΡΟΥΛΟΥ

Στη σειρά «Νεοελληνική Προσωπογραφία» του Μορφωτικού Ιδρύματος της Εθνικής Τραπέζης είχε κυκλοφορήσει το καλοκαίρι του 1985 το βιβλίο του Πασχάλη Μ. Κιτρομυλίδη, «Ιώσηπος Μοισιόδαξ. Οι συνταγμένες της Βαλκανικής σκέψης τον 18ο αιώνα», το οποίο σημείωσε αξιολογική επιτυχία στην Ελλάδα και στο εξωτερικό, με δύο μεταφράσεις, στα αγγλικά και στα ρουμανικά. Η αγγλική μετάφραση εκδόθηκε με προσθήκες το 1992 από τον εκδοτικό οίκο Princeton University Press και η ρουμανική μετάφραση από την Lia Brad-Chisacof κυκλοφόρησε το 2009 από την Editura Demiurg του Βουκουρεστίου, με πρόλογο του ακαδημαϊκού Virgil Cândea. Ωστόσο, η δεύτερη ελληνική έκδοση, η οποία πραγματοποιήθηκε εφέτος από το Μορφωτικό Ίδρυμα της Εθνικής Τραπέζης, παρουσιάζεται με ενδιαφέρουσα καινούργια εισαγωγή, διορθωτικές επεμβάσεις στο κείμενο και χρήσιμες βιβλιογραφικές συμπληρώσεις, οι οποίες προέρχονται όχι μόνο από προακτιπίσεις της έρευνας στην εικαστική που μεσολάβησε από την πρώτη γραφή, αλλά και από ερμηνείες και υποθέσεις που εντάσσονται σε μια συνεκτά σύζηση του συγγραφέα με την έρευνα του νέου Ελληνισμού.

Η δράση του Ι. Μοισιόδακα

Στο σημαντικό αυτό έργο, αξιολογούνται πρώτα οι ιδέες του Ι. Μοισιόδακα (περ. 1725-1800) για την ανάγνη πολιτισμικής ανανέωσης του Ελληνισμού, σύμφωνα με τα ευρωπαϊκά πρότυπα. Παρουσιάζονται ακόμη οι σπουδές του, η εκπαιδευτική του δράση στις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες, οι περιπλανήσεις στη Δυτική και Νοτιοανατολική Ευρώπη, οι αγώνες του για την υπεράσπιση των ριζοσπαστικών ιδεών καθώς και οι διενέξεις του με τον κοινωνικό του περίγυρο εξαιτίας της ριζοσπαστικής του κριτικής. Στο Επιμνηρο εκδίδονται χαρακτηριστικά κείμενα του Μοισιόδακα και το βιβλίο κλείνει με πλούσια βιβλιογραφία και ένα γενικό ευρετήριο. Εκείνο που έχει ιδιαίτερη σημασία από μεθοδολογικής απόψεως είναι ότι το έργο αυτό με ιστορική νιφή δεν είναι ξένο προς τις σπουδές και τα ενδιαφέροντα του συγγραφέα για την πολιτική επιστήμη: οι ερμηνείες του εντάσσονται το ποίχλο αυτό υλικό στη προβληματική των κοινωνικών επιστημών, αναδεικνύοντας τις εθνολογικές και κοινωνιολογικές διαστάσεις των πολιτισμικών ζητήσεων στα Βαλκάνια.

Η μελέτη αυτή επικεντρώνει να αναδειχθεί την πολιτική διάσταση του Νεοελληνικού Διαφωτισμού και ως εκ τούτου μπορεί να θεωρηθεί σταθμός σ' αυτό το πεδίο της έρευνας, ιδίως με το σημαντικό κεφάλαιο για την πολιτική σκέψη του Μοισιόδακα. Ο Π. Κιτρομυλίδης επιτυγχάνει μια διεπιστημο-

«Χάρης μεγίστη τη Αυτοκρατορική Βιβλιοθήκη της Ουιέννης, εν η οσάκις ε-συνάξον, μοι επεδίδοντο πάντα τα χρησιμοποιεμένα βιβλία προθέμων και ευμενώς». Η Αυτοκρατορική Βιβλιοθήκη (επίσημα στην Josefsplatz, Βιέννη, όπου ο Μοισιόδαξ πραγματοποίησε τις έρευνές του. Αριστερά σελίδες πύλων της Απολογίας και της Παιδαγωγίας.

τον Χριστόδουλο Παμπλέκη, ο οποίος βρισκόταν εκεί επίσης για την έκδοση βιβλίων του.

Οι μεταρρυθμιστές

Ένα άλλο σημείο, στο οποίο επικεντρώνεται το ενδιαφέρον του ο Π. Κιτρομυλίδης, είναι η συμπεριφορά του Μοισιόδακα με τον κόσμο των μεταρρυθμιστών στην κοινωνία των Ηγεμονιών, με τη συμμετοχή του στις πρωτοβουλίες των Φαναριωτών και ιδίαιτερο του Γρηγορίου Γκιόκα στις περιόδους 1764-1767 και 1774-1777. Εξάλλου, προτείνεται μια συνθετικότερη εικόνα των παιδαγωγικών αντιλήψεων του Ιώσηπου με αναφορές, όχι μόνο στη συνάφειά τους με τις νεωτερικές απόψεις του Locke αλλά και με τη χριστιανική παιδαγωγική, όπως είχε διαμορφωθεί στην ελληνική Ανατολή. Επισημαίνεται μάλιστα η συνάφειά τους και με το «Περί παιδών ανατροφής» του Ιερού Χρισοστόμου. Ακόμη, επανεξετάζεται ο κερσιμύς του «απλού ύφους» από τον Μοισιόδακα

νική διαπράξη του θέματος, επισημαίνοντας τους μηχανισμούς κοινωνικού ελέγχου και τις επιπτώσεις των εξουσιοδοτικών σχέσεων στην πνευματική ζωή της Νοτιοανατολικής Ευρώπης τον 18ο αιώνα. Γιατί, η τόσο ανιγναμτική φυσιογνωμία αυτού του ιεροδιδάσκου με ελληνική παιδεία, που γεννήθηκε στην Τσερναβόδα του Δουναβιού και πέθανε στο Βουκουρέστι, ανήκει επίσης στη Βαλκανική λογοιστία με τις περιπλανήσεις του στις «διοισιοπρές των Ελλάνων», όπως ο ίδιος αναφέρει, συντέλεσε στη δημιουργία όχι μόνο ενός πλέγματος σχέσεων με άλλους λογίους, με τους οποίους τον συνδέουν κοινά πολιτισμικά αήματα, αλλά ενέταξε με το έργο του και μια νεότερη γενιά, όπως τον Ρήγα Βελεστινλή, τον Δανιήλ Φιλιππίδη, τον Π. Κοδρικά κ.ά.

Εμπλουτισμένα στοιχεία

Οι καινούργιες υποθέσεις του συγγραφέα, συμπληρώνουν κενά και εμπλουτίζονται από στοιχεία της πρόσφατης έρευνας, καθώς και με άλλα βιογραφικά τεκμήρια: όπως π.χ. η επιστολή του Ιώσηπου Μοισιόδακα της 10ης Απριλίου 1760 προς τον αρ-

χιεπισκόπο του Κάρλοβιτς Παύλο Νεγάντοβιτς, ζητώντας του την άδεια να περιέλθει τις ορθόδοξες κοινότητες της Αυστροουγγαρίας υπό την πνευματική του δικαιοδοσία, για να εγγραφεί συνδρομητής στην επικήμνη έκδοσή του της μετάφρασης της «Ηθικής Φιλοσοφίας» του

Στο έργο αυτό αξιολογούνται πρώτα οι ιδέες του Ι. Μοισιόδακα για την ανάγκη πολιτισμικής ανανέωσης του Ελληνισμού, σύμφωνα με τα ευρωπαϊκά πρότυπα.

Μιχαήλ ή η επιστολή του Λάμπρου Φωτιάδη προς αυτόν. Επίσης, ο Π. Κιτρομυλίδης υποθέτει, ότι ο Μοισιόδαξ θα είχε την ευκαιρία να συναντήσει τον Κάρλοβιτς μια από τις επιβλαβέστερες μορφές της σερβικής γραμματικής, τον Jovan Rajic, ο οποίος κατά τη διαμονή του στον Αθώνα είχε συνδέσει και με τον προηγούμενο Παίσιο Χυλανδρινό. Μια άλλη συνάντηση αυτού του τύπου μάς οδηγεί στη Βιέννη τον περίοδο 1780-1781, στον παλιό σημα-θήτη του Ιώσηπου στην Αθωνιάδα,

και τίθεται το ερώτημα ορισμένων σιωπών του για ιστορικά γεγονότα της εποχής του. Ο συγγραφέας ολοκληρώνει την εισαγωγή του με τη συζήτηση του φαινομένου που ονομάζει «οι γλώσσες του Διαφωτισμού», και με την επισήμανση της αίσθησης των «ανοικτών ενδεχομένων» ενός φανερού κοσμοπολιτισμού στην ελληνική παιδεία του Διαφωτισμού.

* Η κ. Ραζάνη Δ. Αργυροπούλου είναι Διευθύντρια Έρευνας στο Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών.